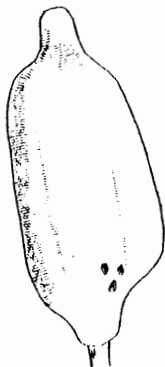

BURBAUMIA

MEDEDELINGEN VAN DE BRYOLOGISCHE
WERKGROEP DER KON.NED.NAT.HIST.VER.

13e Jaargang no 1/2 - Juni 1959

REDACTEUR: E. Agsteribbe, Galileïplantsoen 13hs, Amsterdam-O.
ADMINISTRATEUR: S. Groenhuyzen, Jan Zwanenburghof 12'', A'dam-W.
Gem.Giro G 183 (via postgiro 13500)

DE NAJAARSEXCURSIE NAAR HILVERBEEK, SPANDERSWOUD EN 'T HOL

door C. Booy en S. Groenhuijzen

Deze tweedaagse excursie werd gehouden op 20 en 21 september 1958. Als terrein voor onderzoek hadden we de Natuurmonumenten Hilverbeek, Spanderswoud en Overhilverbeek in de Gemeente 's-Graveland en 't Hol bij Kortenhoef gekozen.

De eerste groep, n.l. Groenhuijzen, Luitingh en Margadant, was reeds om ongeveer 10 uur 's morgens bij het station Hilversum aanwezig. Besloten werd om eerst nog enige zakelijke aangelegenheden met de moeder van de Jeugdherberg "de Karekiet", waar overnacht zou worden, te regelen, alsmede alvast de boten die nodig zouden zijn voor het Hol te bestellen en daarna nog een kleine voorexkursie te maken. Het laatste is echter mislukt tengevolge van een mankement aan de auto van Luitingh, waaraan alleen maar de "Wegenwacht" een voordeeltje had.

's Middags werden de overige per trein komende leden aan het station Hilversum opgewacht, om daarna per bus naar het in de convo genoemde verzamelpunt n.l. Hotel "Ruimzicht" in Kortenhoef te gaan, waar we de "geautoriseerde" deelnemers reeds wachtende vonden.

Nu werd eerst naar Hilverbeek gegaan, waar in de loop van de middag ook nog Frits Benjaminsen en Koos Zwanenburg evenals Nol Luitingh en echtgenote zich bij de groep voeg-

den. Vergouw arriveerde per brommer en Willy Reynders met echtgenote kwamen per fiets naar het excursiegebied.

Alfabetisch gerangschikt werd deze keer aan ons najaarsweekend door de volgende leden deelgenomen:

F. Benjaminsen, C. Booy, S. Groenhuijzen, C. Keer, E. Kortenoever met dochter Hanneke, C. Landwehr, het echtpaar Luitingh, W. Margadant, W. Meijer, Mevr. E. Nannenga-Bremekamp, W. Reijnders en echtgenote, Mej. Greet Ridderbos, W. Vergouw, B. van Zanten en C. Zwanenburg. Helaas misten we op deze excursie onze trouwe leden Agsteribbe, J.J. Barkman en Prof. v.d.Wijk, die door omstandigheden niet van de partij konden zijn.

Het landgoed Hilverbeek, ten noorden van de weg 's-Graveland-Hilversum (langs de westrand van het Gooi) gelegen, dateert reeds uit de 17e eeuw. Het heeft een prachtig zwaar geboomte dat uit beuken bestaat, mooie vijvers en een grote verscheidenheid van bosplanten zoals *Vinca minor* en *Convallaria majalis* en is tevens bekend om de prachtige groei van *Calla palustris* in de brede sloten.

Bij de toegang tot dit landgoed werd eerst langs de rand van de brede sloot naar de reeds van hier bekende vindplaats van *Kegelmos* (*Conocephalum conicum*) gezocht, welke soort direct weer werd teruggevonden. Deze merkwaardige beekwandbegroeiing geeft als mesofyt en hygrophyt de voorkeur aan gebieden met een rijkelijke neerslag en heeft neiging tot massavegetatie op blijvend vochtige en schaduwrijke plaatsen, aan welke voorwaarde hier dan ook voldaan werd.

Wat de verspreiding van deze soort in ons land aangaat, geeft de eerste druk van de "*Prodromus Florae Batavae*" (1851) slechts aan: "Inlandsch volgens Boerhaave". De volgende druk (1893) vermeldt, dank zij van der Sande Lacoste, 12 vindplaatsen. Hiervan zijn er 10 in Zuid-Limburg en 2 in Overijssel. Ook schijnt *Conocephalum conicum* in de vorige eeuw enkele malen langs de duinstreek verzameld te zijn. Later zijn een aantal vindplaatsen bekend geworden van de omgeving van Winterswijk, de Gelderse Vallei speciaal aan de Barneveldse Beek, Didam bij het Montferland en de omgeving van Gorssel. Voor het westen is *Conocephalum conicum* dus een zeer zeldzame soort. Prof. Hugo de Vries was echter indertijd de eerste die deze soort van het Gooi vermeldde. Voor zover ons bekend zijn van het Gooi momenteel twee vindplaatsen bekend, n.l. die bij de brug die toegang geeft tot

Hilverbeek en een bij de Meentbrug (een betonnen bruggetje) in het Spanderswoud.

Bij het betreden van het landgoed vonden we links van de weg tussen het gras vrij veel *Rhytidiadelphus squarrosus* en *Marchantia polymorpha*. Laatstgenoemde soort werd ook veel bij een afvalhoop in de tuin gevonden. Niet ver hiervandaan stonden mooie exemplaren van Vingerhoedskruid en forse exemplaren van de Balsamien met in de bladoksels grote rode bloemen.

De epifytenvegetaties op de stammen van de beuken beperkten zich hier en daar slechts tot polletjes fructificerende *Dicranoweisia cirrata*. Bij een der vijvers werden echter flinke pollen van *Dicranum majus* gevonden en langs een der bospaden forse exemplaren van *Polytrichum piliferum*, die, samen met de fraaie oranje-rode knotsjes van de in meerdere exemplaren voorkomende Rupsendoders (*Cordiceps militaris*), de zeegroene kussentjes van *Leucobryum glaucum* en de witgroene glanzende zoden van *Plagiothecium undulatum*, welkome objecten vormden voor onze kleurenfotografen. Ook *Phallus caninus* en *impudicus* werden in dit gebied gevonden, evenals de Halmverstikker (*Epichloë typhina*) op de grashalmen. *Lepidozia reptans* is hier ook een algemene verschijning, die, evenals de lichtgroene plakaten van *Isopterygium elegans*, de kanten der bospaden tooiden.

Zo zoetjesaan waren we bij een houten bruggetje gekomen, dat toegang geeft tot het landgoed Spanderswoud, het nieuwe bezit van "Natuurmonumenten", dat aan de noordzijde bij het landgoed Hilverbeek aansluit. Bij deze brug werd naast *Carex remota* en *Mnium punctatum* een overvloed aan varenprothalliën gevonden, waarvan een deel door en voor Wim Meijer verzameld werd. Evenals op Hilverbeek kwam in het Spanderswoud veel *Lepidozia reptans*, *Isopterygium elegans*, *Dicranum majus* en *Plagiothecium undulatum* voor. Maar ook *Campylopus fragilis* var. *pyriformis* (= *C. pyriformis*), die hier fructificeerde, *Campylopus flexuosus*, *Dicranum scoparium* var. *orthophyllum* en *Ptilidium ciliare*.

Op voorstel van Eldert Kortenoever werd daarna nog even een bezoek gebracht aan Overhilverbeek, waar hij vroeger *Rhytidiadelphus loreus* gevonden had. Ondanks ijverig speuren hebben we deze soort niet kunnen terugvinden. Onderdehand was het reeds zo'n beetje schemerdonker geworden en werd de tocht naar de Jeugdherberg "de Karekiet" aanvaard, waar

Moeder Kedde een uitstekend maal voor ons had bereid, dat ons allen, na onze ijverige zoekpartij, zeer goed smaakte. Na afloop werd nog vergaderd, waarna de bedden werden opgezocht, die echter voor enige bovenmaatse leden iets te kort bleken te zijn.

De volgende morgen werd na het ontbijt met een viertal boten de tocht ondernomen naar het eigenlijke doel van dit weekend, het natuurmonument Het Hol, onderdeel van het uitgestrekte moerasgebied van Kortenhoef, gelegen ten oosten van de weg Kortenhoef - Oud-Loosdrecht.

Dit landschap is ontstaan door het turfsteken van het oorspronkelijke veenterrein, Op plaatsen waar meer gebaggerd werd dan de verordeningen toestonden werden door wind en water de turfgaten met hun legakkers omgevormd tot grote plassen. In het overige terrein, dat aan zijn lot werd overgelaten, ging de natuur zijn gang en ontstonden prachtige verlandingen, die we thans in allerlei stadia terugvinden, terwijl een gebied ontstaan is dat zowel botanisch als faunistisch van grote betekenis is.

Komende uit de Kortenhoefse vaart, waar de sterke verontreiniging van het water getypeerd wordt door het voorkomen van alle Nederlandse kroossoorten, nam bij het verder indringen in het terrein de kroosbedekking snel af. Over de reeds ondergedoken Stratiotes-velden bereikten we aan het eind van het Gat van de Zandheuvel onze eerste landingsplaats, Monsterplaats no 1 genoemd. (De namen en nummers van deze en de hierna genoemde monsterplaatsen zijn ontleend aan het Kortenhoefboek.)

De begroeiing werd gekenmerkt door veel *Calamagrostis canescens* met o.a. *Eupatorium*, *Hydrocotyle vulgaris* (in bloei!), *Peucedanum palustre*, *Knautia arvensis* en op de wat drogere plaatsen *Myrica gale*, *Salix*, *Alnus glutinosa*, *Dryopteris thelypteris* en *Cladium mariscus* langs de natte kanten.

De eerste mosvondsten waren hier o.a. *Pallavicinia lyellii*, *Plagiothecium denticulatum* var. *undulatum* (cum spor.), *Dicranum bonjeani* en *Pellia neesiana*. De jongste deelnemer ontdekte hier een rijke begroeiing van door *Tomentella* spec. geïnfecteerde *Atrichum undulatum* planten.

Na node afscheid genomen te hebben van de rijkdragende braamstruiken, zetten we koers naar het Diepe Gat. De verbindingssloot tussen de beide gaten, met o.a. *Isolepis fluvi-*

tans, hield ons lang op. De walletjes vertoonden overvloedige begroeiing met *Pellia epiphylla*, *Bryum pseudotriquetrum* en *Riccardia multifida*. Bij Monsterplaats 4 (gebied van de Elleboogsloot) gingen we aan land en vonden daar nog meer *Riccardia*, maar ook *Scorpidium scorpioides*, *Campylopus fragilis* var. *pyriformis* (= *C. pyriformis*), *Thuidium tamariscinum* en uitgestrekte velden *Marchantia polymorpha* var. *aquatica*, die rijkelijk fructificeerde, evenals *Funaria hygrometrica*. Een plakkaat *Cephalozia*, dat de een voor *bicuspidata* hield en de ander voor *connivens*, bleek beide soorten te bevatten.

Hier vond Wim Meijer zijn eerste *Malaxis*, terwijl Reijnders de zwam *Lyophyllum palustre* wist te vinden.

De excursie werd voortgezet met een bezoek aan een trilveen bij Monsterplaats 5 (bij het Witte Water), dat na de maaltijd intensief werd onderzocht. *Carex lasiocarpa* was hier dominant, terwijl *Scorpidium scorpioides* en *Utricularia minor* in de bodemlaag overheersten. Hier werden o.a. de Moeras-honingzwam (*Armillariella ectypa*) en op *Marchantia*, *Cyathicula marchantiae* ontdekt (det. Reijnders), terwijl door Elly Nannenga ijverig naar myxomyceten gespeurd werd en zij het geluk had o.a. op *Sphagnum* overvloedig *Badhamia lilacina* te vinden (zie *Acta Botanica Neerlandica* Vol. 7 (5) 1958, pag. 785). Verdere interessante mosvondsten waren in dit veentje o.a. *Riccardia pinguis* en *sinuata*.

Thans werd koers gezet naar de rand van het natuurmonument. Terwijl de excursie moeizaam voortboomde verdween Meijer bij Monsterplaats no 6 tussen de Galigaan en meldde vele exemplaren van *Malaxis*. Ook de anderen gingen aan land en vonden daar tussen de dichte begroeiing van *Cladium* en *Carex lasiocarpa* rijk fructificerende *Fissidens adianthoides* en *Campylium stellatum* benevens *Riccardia pinguis* en *multifida* en *Drepanocladus spec.* De bedoeling was ook een dopheiterrein te bezoeken. Het terrein bleek onvindbaar. Ook hoopen we nog *Mnium subglobosum* en *Ricciocarpus natans* terug te vinden, hetgeen ons helaas niet gelukte; bovendien zette de reeds enige tijd dreigende regen door, zodat om ongeveer 2 uur besloten werd terug te keren. Op de valreep noteerden we nog *Osmunda regalis* en juist naast elkaar *Bidens tripartita* en *cernuus*. Nadien werd nog getracht enige submerse bryologen te creëren; alle pogingen daartoe mislukten echter.

Terwijl Hilverbeek met omliggende landgoederen totaal 39 soorten plus 1 variëteit (31 musci en 8 hepaticae) opleverde, was dit voor Het Hol in Kortenhoef 54 (40 musci en 14 hepaticae). Hoewel dit maar een deel is van hetgeen reeds aan mossen van Het Hol bekend is, hadden we toch het geluk om ondanks de korte tijd die we hier konden doorbrengen aan deze lijst enige nieuwe soorten toe te voegen, n.l. *Campylopus fragilis* en *C. fragilis* var. *pyriformis* (= *C. pyriformis*), evenals *Funaria hygrometrica* van de omgeving van de Elleboogsloot en *Eurhynchium stokesii* en *E. striatum* van het terrein van het Gat van de Zandheuvel.

Litteratuur

Kortenhoef. Een veldbiologische studie van een Hollands verlandingsgebied onder redactie van Dr. W. Meyer en Drs. R.J. de Wit.

Summary:

The autumn field meeting of the Bryological Society was held in the vicinity of the villages of 's-Graveland and Kortenhoef, in the East of the province of North-Holland.

The first day, three nature reserves near 's-Graveland were visited. They were formerly private estates and are now covered with fairly old deciduous woods and copses on diluvial soil. The most notable find here was *Conocephalum conicum*, growing on the steep bank of a ditch. This liverwort is very rare in the western part of the Netherlands.

The main object of the meeting, the nature reserve 't Hol, was visited on the second day. Although not extensive (104 ha.) this territory is famous for its rare plants and the numerous birds. In many of the trembling bogs *Malaxis* and *Sturmia* were plentiful. The following remarkable species were recorded: *Pallavicinia lyelli*, *Scorpidium scorpioides*, *Riccardia sinuata* and *Riccardia multifida*.

Soortenlijst Excursie Hilverbeek en het HolLegenda:

- 1 = Hilverbeek, 20-9-1958.
 2 = Spanderswoud, 20-9-1958.
 3 = Overhilverbeek, 20-9-1958.
 4 = terrein aan het einde van het Gat van de Zandheuvel (Monsterplaats 1), 21-9-1958.
 5 = terrein bij Monsterplaats 4 (gebied van de Elleboogsloot), 21-9-1958.
 6 = trilveen bij Monsterplaats 5 (gebied bij het Witte Water), 21-9-1958.
 7 = terrein bij Monsterplaats 6 (gebied langs rand van Natuurmonument omg. Witte Water), 21-9-1958.
 8 = op rieten daken van Kortenhoef, 21-9-1958.
 f = fructificerend.

	1	2	3	4	5	6	7	8
<u>Musci</u>								
Amblystegium serpens	.	.	.	.	.	x	x	.
Atrichum undulatum	xf	x	x	xf	.	.	.	.
Aulacomnium androgynum	x	x	.	.	.	.	.	.
" palustre	.	.	.	.	.	x	.	.
Barbula convoluta	x	.	.	.	.	.	.	.
" fallax	x	.	.	.	.	.	.	.
" unguiculata	x	.	.	.	.	.	.	.
Brachythecium rutabulum	x	x	.	.	.	x	.	.
Bryum argenteum	x	.	.	.	.	.	.	.
" pseudotriquetrum	.	.	.	.	x	xf	x	.
Calliergon cordifolium	.	.	.	x	x	.	x	.
" giganteum	.	.	.	x	.	.	.	.
Calliergonella cuspidata	.	.	.	x	x	x	x	.
Campylium stellatum	.	.	.	x	.	.	x	.
Campylopus fragilis (det.Booy)	.	.	.	.	x	.	.	.
" " var. pyriformis								
" (= C.pyrif.)	x	xf	.	.	x	.	.	.
" flexuosus	.	x	.	.	.	.	.	.
Ceratodon purpureus	x	x	.	.	x	.	x	.

	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Climacium dendroides</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
<i>Dicranella heteromalla</i>	xf	x	x	.	x	.	.	.
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	xf	x	.	.	.	.	.	x
<i>Dicranum bonjeani</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
" <i>majus</i>	x	x	.	.	.	.	.	.
" <i>scoparium</i>	x	x	.	.	.	.	.	.
" " <i>var. orthophyllum</i>	.	x	.	.	.	.	.	.
<i>Drepanocladus spec.</i>	.	.	.	.	.	.	x	.
<i>Eurhynchium praelongum</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
" <i>stokesii</i>	x	x	.	x	.	.	.	.
" <i>striatum</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
<i>Fissidens adianthoides</i>	.	.	.	.	x	.	xf	.
<i>Funaria hygrometrica</i>	x	x	.	.	xf	.	x	.
<i>Hypnum cupressiforme</i>	x	x	x	.	.	.	.	.
" " <i>var. ericetorum</i>	x	.	.	.	.	.	.	.
<i>Isopterygium elegans</i>	x	x	x	.	.	.	.	.
<i>Leucobryum glaucum</i>	x	x	x	.	.	.	.	.
<i>Mnium affine</i>	.	.	.	.	.	x	x	.
" <i>hornum</i>	x	x	x	x	x	x	.	.
" <i>punctatum</i>	x	.	.	.	.	.	.	.
" <i>undulatum</i>	x	x	.	x	.	.	.	.
<i>Philonotis spec.</i>	.	.	.	.	.	.	x	.
<i>Plagiothecium denticulatum var.</i>								
<i>undulatum (=P. ruthei)</i>	.	.	.	xf	.	.	.	.
" <i>undulatum</i>	x	x	.	.	.	.	.	.
<i>Pleurozium schreberi</i>	x	x	.	.	.	.	.	.
<i>Pohlia nutans</i>	x	x	.	.	.	.	.	x
<i>Polytrichum commune</i>	.	.	.	x	.	.	x	.
" <i>formosum</i>	x	xf	x	.	.	.	.	.
" <i>piliferum</i>	x	x	.	.	.	.	.	x
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
<i>Rhynchostegium megapolitanum</i>	x	.	.	.	.	.	.	.
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	x	.	.	x	.	.	.	.
<i>Scorpidium scorpidioides</i>	.	.	.	.	x	xf	x	.
<i>Sphagnum fimbriatum</i>	.	.	.	x	x	.	x	.
" <i>palustre</i>	.	.	.	x	x	.	.	.
" <i>papillosum (det. Booy)</i>	.	.	.	.	x	.	.	.
" <i>recurvum</i>	.	.	.	x	.	x	.	.
" <i>rubellum (det. Booy)</i>	.	.	.	.	x	.	.	.

	1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Sphagnum squarrosum</i>	.	.	.	x	.	x	x	.
<i>Tetraphis pellucida</i>	x	x	.	.	.	.	.	.
<i>Thuidium tamariscinum</i>	.	.	.	.	x	.	.	.

Hepaticae

<i>Calypogeia trichomanis</i>	x	.	.	x	x	x	x	.
" " f. <i>luxurians</i> (det. Booy)	.	.	.	x	.	.	.	.
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	.	.	.	.	x	.	.	.
" <i>connivens</i>	.	.	.	.	x	.	.	.
<i>Cephaloziella spec.</i>	.	x	.	.	.	.	.	.
<i>Chiloscyphus polyanthus</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
<i>Conocephalum conicum</i>	x	.	.	.	.	.	.	.
<i>Lepidozia reptans</i>	x	x	.	.	.	.	.	.
<i>Lophocolea bidentata</i>	x	.	.	x	.	.	.	.
" <i>heterophylla</i>	x	x	.	.	x	.	.	.
<i>Marchantia polymorpha</i>	x	.	.	.	.	.	.	.
" " var. <i>aquatica</i>	.	.	.	.	x	x	x	.
<i>Pallavicinia lyellii</i>	.	.	.	.	x	.	.	.
<i>Pellia epiphylla</i>	.	.	.	.	x	.	.	.
" <i>neesiana</i>	.	.	.	x	.	.	.	.
<i>Ptilidium ciliare</i>	.	x	.	.	.	.	.	.
<i>Riccardia multifida</i>	.	.	.	.	x	.	x	.
" <i>pinguis</i>	.	.	.	.	.	x	x	.
" <i>sinuata</i>	.	.	.	.	.	x	.	.